הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ בכפוף לתנאי רשיון - CC BY-NC-SA 2.5 אסור בשימוש מסחרי
וספרי ויקיטקסט תחת רשיון GNU Free Doc. License
בס"ד - כל הזכויות שמורות (c) ל ר' פנחס ראובן שליט"א, J. Alan Groves Center

איכה (ט) (מ)

א ב ג ד ה

איכה פרק-א

{א} אֵיכָה | יָשְׁבָה בָדָד הָעִיר רַבָּתִי עָם הָיְתָה כְּאַלְמָנָה רַבָּתִי בַגּוֹיִם שָׂרָתִי בַּמְּדִינוֹת הָיְתָה לָמַס: (ס)

רש"י איכה ישבה בדד. ירמיה כתב ספר קינות היא המגלה אשר שרף יהויקים על האח אשר על האש והיו בה שלש אל"ף ביתו"ת איכה ישבה איכה יעיד איכה יועס שוב הוסיף עליו אני הגבר שהוא שלש אל"ף בית"ות שנ' (ירמיה לו) ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה שלש כנגד שלש : בדד. גלמוד מיושביה : רבתי עם. יו"ל יתירה כמו רבת עם שהיתה עמה רב יש מדרשי אגדה הרבה ואני באתי לפרש לשון המקרא כמשמעו : היתה כאלמנה. ולא אלמנה ממש אלא כאשה שהלך בעלה למדינת הים ולעתו לחזור אצלה : (רש"י)

{ב} בָּכוֹ תִבְכֶּה בַּלַּיְלָה וְדִמְעָתָהּ עַל לֶחֱיָהּ אֵין–לָהּ מְנַחֵם מִכָּל–אֹהֲבֶיהָ כָּל–רֵעֶיהָ בָּגְדוּ בָהּ הָיוּ לָהּ לְאֹיְבִים: (ס)

רש"י בכו תבכה. שתי בכיות על שתי חורבנין : בלילה. שהמקדש נשרף

בלילה לאמר מר לעת ערב הליתו בו את האור, דבר אחר בלילה לילה של בכיית מרגלים בתשעה באב גרמה להם, דבר אחר בלילה שכל הבוכה בלילה השומע קולו בוכה עמו : ומעתה על לחיה. מתוך שהיא בוכה תמיד : כל רעיה. לוהביה : (רש"י)

{ג} גָּלְתָה יְהוּדָה מֵעֹנִי וּמֵרֹב עֲבֹדָה הִיא יָשְׁבָה בַגּוֹיִם לֹא מָצְאָה מָנוֹחַ כָּל-רֹדְפֶיהָ הִשִּׂיגוּהָ בֵּין הַמְּצָרִים: (ס)

רש"י גלתה יהודה. מאדלה : מעני. מחמת עוני : ומרוב עבודה. שהכבידו עליה כשדים : היא ישבה בגוים. ובמקום שגלתה ושבה שם לא מצאה מנוח : בין המצרים. שיש גודה מכאן ומכאן ואין מקום לנוס : המצרים. גבולים של שדה וכרם ומדרש אגדה בין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב : (רש"י)

{ד} דַּרְכֵי צִיּוֹן אֲבֵלוֹת מִבְּלִי בָּאֵי מוֹעֵד כָּל-שְׁעָרֶיהָ שׁוֹמֵמִין כֹּהֲנֶיהָ נֶאֱנָחִים בְּתוּלֹתֶיהָ נוּגוֹת וְהִיא מַר-לָהּ: (ס)

רש"י בלי מועד. עולי רגלים : נוגות. לשון יגון ואין שורש בתיבה אלא הגימ"ל לבדה : (רש"י)

{ה} הָיוּ צָרֶיהָ לְרֹאשׁ אֹיְבֶיהָ שָׁלוּ כִּי-יְהוָה הוֹגָהּ עַל רֹב-פְּשָׁעֶיהָ עוֹלָלֶיהָ הָלְכוּ שְׁבִי לִפְנֵי-צָר: (ס)

רש"י שלו. יושבים בשלוה : הוגה. הדאיבה והוא לשון יגון : (רש"י)

{ו} וַיֵּצֵא (מן)-(בת)-מִבַּת-צִיּוֹן כָּל-הַדָּרָהּ הָיוּ שָׂרֶיהָ כְּאַיָּלִים לֹא-מָצְאוּ מִרְעֶה וַיֵּלְכוּ בְּלֹא-כֹחַ לִפְנֵי רוֹדֵף: (ס)

רש"י כאילים לא מצאו מרעה. כאילים אשר לא מצאו מרעה שאין להם

כח לברוח שהוחלש כחם ברעב : לפני רודף. כל רודף שבמקרא חסר וזה מלא שנרדפו רדיפה שלימה על כן יסד הפייט מלא רודפתי וחסרה שנת גאולי, שנת גאלי בלה חסר כתיב : (רש"י)

{ז} זָכְרָה יְרוּשָׁלִַם יְמֵי עָנְיָהּ וּמְרוּדֶיהָ כָּל מַחֲמֻדֶיהָ אֲשֶׁר הָיוּ מִימֵי קֶדֶם בִּנְפֹל עַמָּהּ בְּיַד-צָר וְאֵין עוֹזֵר לָהּ רָאוּהָ צָרִים שָׂחֲקוּ עַל מִשְׁבַּתֶּהָ: (ס)

רש"י זכרה ירושלם בגלותה : ימי עניה. ימי חורבנה שהביאה לידי עוני : ומרודיה. הוא לשון לער כמו (שופטים יא) וירדתי על ההרים (תהלים נה) לריל בשיחי ולהומה : כל מחמדיה. וזכרה כל טוב מחמדיה שמימי קדם : שחקו על משבתיה. שמחו על שביתת משושה חגה חדשה ושבתה ומ"ל לורשו בלשון לחר שהיו שובתין בגולה בשבתות וימים טובים ושומטים בשביעיות והיו האומות משחקים עליהם ולומרים שוטים בלרלכם לא שמרתם ועכשיו בגולה תשמרון : (רש"י)

{ח} חֵטְא חָטְאָה יְרוּשָׁלִַם עַל-כֵּן לְנִידָה הָיָתָה כָּל-מְכַבְּדֶיהָ הִזִּילוּהָ כִּי-רָאוּ עֶרְוָתָהּ גַּם-הִיא נֶאֱנָחָה וַתָּשָׁב אָחוֹר: (ס)

רש"י לנידה. לגולה לשון נע ונד לישמוד"ר בלע"ז : ערותה. קלונה : נאנחה. לשון נפעלה שושפי"לר בלע"ז : גם היא נאנחה. הוא שם לבר שושפורי"לא : (רש"י)

{ט} טֻמְאָתָהּ בְּשׁוּלֶיהָ לֹא זָכְרָה אַחֲרִיתָהּ וַתֵּרֶד פְּלָאִים אֵין מְנַחֵם לָהּ רְאֵה יְהוָה אֶת-עָנְיִי כִּי הִגְדִּיל אוֹיֵב: (ס)

רש"י טומאתה בשוליה. לשון גנאי הוא לס נדותה ניכר בשולי בגדיה כלומר חטאותיה גלויין, הרבה עשאתן בגלוי : לא זכרה אחריתה. כשהיו חוטאין לא נתנו לב מה תהיה אחריתם לפיכך ותרל פלאים ירידתם נפלאת

פלאים הרבה שהכל פליאים שאירע לה מה שלא אירע לכל עיר : (רש"י)

{י} יָדוֹ פָּרַשׂ צָר עַל כָּל־מַחֲמַדֶּיהָ כִּי־רָאַתָה גוֹיִם בָּאוּ מִקְדָּשָׁהּ אֲשֶׁר צִוִּיתָה לֹא־יָבֹאוּ בַקָּהָל לָךְ: (ס)

רש"י ידו פרש לר. עמון ומואב : על כל מחמדיה. ספרי תורות שנאמר בהם (תהלים יט) הנחמדים מזהב הכל נפנו לבוז כסף וזהב והם נפנים על ספרי תורות כדי לשורפם לפי שכתוב בהם (דברים כג) לא יבא עמוני וגו' : אשר צויתה לא יבאו בקהל לך. אלו עמון ומואב : (רש"י)

{יא} כָּל־עַמָּהּ נֶאֱנָחִים מְבַקְּשִׁים לֶחֶם נָתְנוּ (מחמודיהם) מַחֲמַדֵּיהֶם בְּאֹכֶל לְהָשִׁיב נֶפֶשׁ רְאֵה יְהוָה וְהַבִּיטָה כִּי הָיִיתִי זוֹלֵלָה: (ס) {יב} לוֹא אֲלֵיכֶם כָּל־עֹבְרֵי דָרֶךְ הַבִּיטוּ וּרְאוּ אִם־יֵשׁ מַכְאוֹב כְּמַכְאֹבִי אֲשֶׁר עוֹלַל לִי אֲשֶׁר הוֹגָה יְהוָה בְּיוֹם זֶרֹן אַפּוֹ: (ס)

רש"י לא אליכם. לא תהא כגרה הזאת עוד לכל עוברי על דת אמרו חכמים מכאן לקובלנא מן התורה ראו מה עשה לי הביטו וראו וגומר : אשר עולל. אשר נעשה לי : אשר הוגה ה'. אותי ביום חרון אפו גם זה לשון יגון : (רש"י)

{יג} מִמָּרוֹם שָׁלַח־אֵשׁ בְּעַצְמוֹתַי וַיִּרְדֶּנָּה פָּרַשׂ רֶשֶׁת לְרַגְלַי הֱשִׁיבַנִי אָחוֹר נְתָנַנִי שֹׁמֵמָה כָּל־הַיּוֹם דָּוֶה: (ס)

רש"י וירדנה. וירדה אותה ושבר אותה ע"י רידוי ויסורין לכן הנו"ן דגושה לפותרו בלשון יחידית כמו יעשנה יכרסמנה ירענה שהעצם ל' נקבה כמו דאת אומר (יחזקאל ו) העצמות היבשות שבר כל אחת ואחת, ד"א וירדנה כמו (שופטים יד) וירדהו אל כפיו הריק את המות גורר ורודה המות מתוכו : (רש"י)

{יד} נִשְׁקַד עֹל פְּשָׁעַי בְּיָדוֹ יִשְׂתָּרְגוּ עָלָו עַל-צַוָּארִי הִכְשִׁיל כֹּחִי
נְתָנַנִי אֲדֹנָי בִּידֵי לֹא-אוּכַל קוּם: (ס)

רש"י נשקד עול פשעי בידו. לין לתיבה זו למיון במקרא ובלשון ארמי של פסיקתא קורין לדרבן מסקדא מלמד הבקר ואומר אני נשקד פויינט"רינט בלעז נקודים מנומרים ומסומני' היו פשעי בידו של הקב"ה לזכרון לא נשכח מניינם ותשלומיהם : יִשְׂתָּרְגוּ נעשו קליעות קליעות ועלו על צוארי לשון משנה לין משרגין את המטות : (רש"י)

{טו} סִלָּה כָל-אַבִּירַי | אֲדֹנָי בְּקִרְבִּי קָרָא עָלַי מוֹעֵד לִשְׁבֹּר
בַּחוּרָי גַּת דָּרַךְ אֲדֹנָי לִבְתוּלַת בַּת-יְהוּדָה: (ס)

רש"י סלה. רמס ורפס לשון (ישעיה סב) סולו סולו המסילה : קרא עלי מועד. יעילת גייסות לבא עלי ורבותינו דרשו מה שדרשו תמוז ההוא שתא מלוי' מלאה של שנה שנייה לגלותם ממלרים לכך אירע חזרתן של רגלים ליל תשעה באב שעליה הוקבעה בכייתן לדורות : גת דרך. לשון הריגה כמו (ישעיה סב) פורה דרכתי לבדי כדורך ענבי' להוליא יינם כך רמס הנשים להוליא דמם : (רש"י)

{טז} עַל-אֵלֶּה | אֲנִי בוֹכִיָּה עֵינִי | עֵינִי יֹרְדָה מַיִם כִּי-רָחַק מִמֶּנִּי
מְנַחֵם מֵשִׁיב נַפְשִׁי הָיוּ בָנַי שֹׁמֵמִים כִּי גָבַר אוֹיֵב: (ס)

רש"י עיני עיני. כלומר תמיד עיני יורדה מים כפל הלשון מלמד שאין הפוגות : (רש"י)

{יז} פֵּרְשָׂה צִיּוֹן בְּיָדֶיהָ אֵין מְנַחֵם לָהּ צִוָּה יְהוָה לְיַעֲקֹב סְבִיבָיו
צָרָיו הָיְתָה יְרוּשָׁלִַם לְנִדָּה בֵּינֵיהֶם: (ס)

רש"י פרשה ליון בידיה. כמו (ישעיה כה) ופירש ידיו בקרבו כאדם המוליך ידיו מוליכם ומביאם ומלטער בהם, דבר אחר פרשה ליון לשון שבירה כמו (איכה ד) ופורש אין להם לקבל לנחמו על מת כך חברו מנחם ובלשון משנה פירושו קיימת ומשמעו כאדם המלטער שחובק את ידיו ומשברם, תוספת מלאתי : לוה ה' ליעקב סביביו צריו. לוה על יעקב שיהיו צריו סביביו אף כשגלו לבבל ולאשור הגלה סנחריב את אויביהם עמון ומואב והושיבם אצליהם והם מקנתרים אותם כמ"ש במסכת קדושין הומניא איכא בבבל כולה דעמונאי : לנדה. לריחוק לבוז : (רש"י)

{יח} צַדִּיק הִוא יְהוָה כִּי פִיהוּ מָרִיתִי שִׁמְעוּ–נָא כָל–(עמים) הָעַמִּים וּרְאוּ מַכְאֹבִי בְּתוּלֹתַי וּבַחוּרַי הָלְכוּ בַשֶּׁבִי: (ס)
{יט} קָרָאתִי לַמְאַהֲבַי הֵמָּה רִמּוּנִי כֹהֲנַי וּזְקֵנַי בָּעִיר גָּוְעוּ כִּי–בִקְשׁוּ אֹכֶל לָמוֹ וְיָשִׁיבוּ אֶת–נַפְשָׁם: (ס)

רש"י קראתי למאהבי. לאותם שמראים עצמם כאוהבים : המה רמוני. כגון בני ישמעאל שהיו יוצאים לקראת הגולים כשהיו השבאים מוליכים אותם דרך עליהם ומראים את עצמם כאילו מרחמים עליהם והיו מוציאים להם מיני מאכלים נודות נפוחים כסבורים שהוא יין ואוכלים ומאכים ורוצים לשתות וכשמתיר הנוד בשיניו היתה הרוח נכנסת במעיו והוא מת והוא שאמר הכתוב (ישעיה כא) ביער בערב תלינו וגו' (שם) לקראת צמא התיו מים יושבי ארץ תימא בלחמו קדמו נודד : וישיבו את נפשם. כדי שישיבו את נפשם : (רש"י)

{כ} רְאֵה יְהוָה כִּי–צַר–לִי מֵעַי זֻעֲמַרְמָרוּ נֶהְפַּךְ לִבִּי בְּקִרְבִּי כִּי מָרוֹ מָרִיתִי מִחוּץ שִׁכְּלָה–חֶרֶב בַּבַּיִת כַּמָּוֶת: (ס)

רש"י חמרמרו. כוולו ויש בלשון משנה נפלה לאור ונחמרו בני מעיה : בבית כמות. בתוך הבית היתה אימת שדים ומזיקים ומלאכי מות ומחוץ חרב האויב משכלת : (רש"י)

{כא} שָׂמְעוּ כִּי נֶאֱנָחָה אָנִי אֵין מְנַחֵם לִי כָּל-אֹיְבַי שָׁמְעוּ רָעָתִי
שָׂשׂוּ כִּי אַתָּה עָשִׂיתָ הֵבֵאתָ יוֹם-קָרָאתָ וְיִהְיוּ כָמוֹנִי: (ס)

רש"י כי אתה עשית. אתה. יגרמת לי שהם שונאים אותי שהדלתני ממאכלם וממשתיהם ומהתחתן בם אם נתחתנתי בהם היו מרחמים עלי ועל בני בנותיהם : הבאת יום קראת. הלוחי והבאת עליהם יום המועד שקראת עלי : ויהיו כמוני. ברעה : (רש"י)

{כב} תָּבֹא כָל-רָעָתָם לְפָנֶיךָ וְעוֹלֵל לָמוֹ כַּאֲשֶׁר עוֹלַלְתָּ לִי עַל
כָּל-פְּשָׁעָי כִּי-רַבּוֹת אֲנֻחֹתַי וְלִבִּי דַוָּי: (פ)

רש"י תבא כל רעתם לפניך. יזכו ויפקדו עונותם לפניך : ועולל למו. ופעול למו כמו (משלי כ) גם במעלליו יתנכר (ירמיה כא) וכפרי מעלליו : (רש"י)

איכה פרק-ב

{א} אֵיכָהּ יָעִיב בְּאַפּוֹ | אֲדֹנָי אֶת-בַּת-צִיּוֹן הִשְׁלִיךְ מִשָּׁמַיִם
אֶרֶץ תִּפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל וְלֹא-זָכַר הֲדֹם-רַגְלָיו בְּיוֹם אַפּוֹ: (ס)

רש"י איכה יעיב. יאפיל כל"א (מלכים א יח) והשמים התקדרו בעבים : משמים ארץ. לאחר שהגביהם עד לשמים השליכם לארץ בבת אחת ולא מעט מעט מאיגרא רמא לבירא עמיקתא : הדום רגליו. שרפרף מרגלותיו וזה בית המקדש : (רש"י)

{ב} בִּלַּע אֲדֹנָי (לא) וְלֹא חָמַל אֶת כָּל-נְאוֹת יַעֲקֹב הָרַס

בְּעֶבְרָתוֹ מִבְצְרֵי בַת-יְהוּדָה הִגִּיעַ לָאָרֶץ זִלֵּל מַמְלָכָה וְשָׂרֶיהָ׃ (ס)

רש"י נאות יעקב. בתי יעקב לשון נוה : הגיע לארץ. השפילם לארץ : חלל ממלכה ושריה. אלו ישראל שהיו קרויים (שמות יט) ממלכת כהנים : ושריה. מדרש אגדה יש אלו שרים של מעלה שהחליפם הממונה על האור מינה על המים והחליף כל הממונים לפי שהיו ברשעי ישראל בעלי שם המפורש ובוטחים הם שיעבדיעו את שרי מעלה להלילם מאש וממים ומחרב ועכשו כשהיו משביע את שר האש בשמו והוא משיב אין ממשלה זו בידי וכן כולם : (רש"י)

{ג} גָּדַע בֶּחָרִי-אַף כָּל קֶרֶן יִשְׂרָאֵל הֵשִׁיב אָחוֹר יְמִינוֹ מִפְּנֵי אוֹיֵב וַיִּבְעַר בְּיַעֲקֹב כְּאֵשׁ לֶהָבָה אָכְלָה סָבִיב׃ (ס)

רש"י השיב לאחור ימינו. השיב עצמו כמשיב לאחור ימינו מלהלחם בעד בניו : (רש"י)

{ד} דָּרַךְ קַשְׁתּוֹ כְּאוֹיֵב נִצָּב יְמִינוֹ כְּצָר וַיַּהַרֹג כֹּל מַחֲמַדֵּי-עָיִן בְּאֹהֶל בַּת-צִיּוֹן שָׁפַךְ כָּאֵשׁ זַעְמָתוֹ׃ (ס)

רש"י דרך קשתו. לפי שכך דרך קשת שהם חזקים לשום רגלו עליהם כשהוא כופפם לכך נכתב בלשון דריכה : שפך כאש חמתו. כך חבור המלה שפך חמתו שהיא כאש כי לא מלינו שפיכה של אש אלא אלא חמה כדכתיב (תהלים עט) שפוך חמתך על הגוים : (רש"י)

{ה} הָיָה אֲדֹנָי | כְּאוֹיֵב בִּלַּע יִשְׂרָאֵל בִּלַּע כָּל-אַרְמְנוֹתֶיהָ שִׁחֵת מִבְצָרָיו וַיֶּרֶב בְּבַת-יְהוּדָה תַּאֲנִיָּה וַאֲנִיָּה׃ (ס)

רש"י וירב בבת יהודה. הרבה בכנסת יהודה : תאניה ואניה. לער וילולה

: וירב. נקוד יו"ד קמץ קטן שהוא לשון הרבה את אחריס וירב העם ויעלמו מאד נקוד חירק שהוא לשון רבה הוא את עצמו וכן כל תיב' שפעל שלה בה"א כגון פנה זכה בכה כן דרכה לשמש כשהוא מחסר ממנה ה"א כשהוא מדבר על עצמו נקוד חירק כגון (שמות ז) ויפן פרעה וכשהוא מדבר על אחריס נקוד קמץ כגון (שופטים טו) ויפן זנב אל זנב (מלכים ב כה) ויגל יהודה מעל אדמתו (שם יח) ויגל מלך בבל את ישראל אשורה : (רש"י)

{ו} וַיַּזְמֵס כַּגָּן שֻׁכּוֹ שִׂחַת מוֹעֲדוֹ שִׁכַּחַת יְהוָה | בְּצִיּוֹן מוֹעֵד וְשַׁבָּת
וַיִּנְאַץ בְּזַעַם–אַפּוֹ מֶלֶךְ וְכֹהֵן: (ס)

רש"י ויחמוס. לשון כריתה וכן (איוב טו) יחמוס כגפן (ירמיה יג) נחמסו עקביך : כגן. כמו שגוזזין ירקות הגנה : שכו. מעונתו שכו כתיב ששיכך חמתו על בניו בחורבן ביתו נדרש במדרש קינות : שחת מועדו. בית קדשי הקדשים שם היה נועד לבניו שנאמר (שמות כה) ונועדתי לך שם : מלך וכהן. לדקיהו המלך ושריהו כהן גדול : (רש"י)

{ז} זָנַח אֲדֹנָי | מִזְּבֹּחוֹ נִאֵר מִקְדָּשׁוֹ הִסְגִּיר בְּיַד–אוֹיֵב זוֹמֹת
אַרְמְנוֹתֶיהָ קָול נָתְנוּ בְּבֵית–יְהוָה כְּיוֹם מוֹעֵד: (ס)

רש"י נאר. ביטל וכן (תהלים פט) נארת ברית עבדך : כיום מועד. שהיו שמחים ומשוררים בתוכו בקול רם כן נתנו האויבים בחרבנו קול שמחה : (רש"י)

{ח} זָשַׁב יְהוָה | לְהַשְׁחִית זוֹמַת בַּת–צִיּוֹן נָטָה קָו לֹא–הֵשִׁיב
יָדוֹ מִבַּלֵּעַ וַיֶּאֱבֶל–זֵל וְזוֹמָה יַזְדֵּו אֶבְלָו: (ס)

רש"י חשב ה' להשחית. זה ימים רבים שעלתה על דעתו כך שנאמר (ירמיה לב) כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת להסירה מעל פני : נטה קו. של משפט ליפרע על עונינו : מבלע. מהשחית : חיל וחומה. שורא ודר שורא חומה נמוכה שכנגד חומה גבוהה : (רש"י)

{ט} טָבְעוּ בָאָרֶץ שְׁעָרֶיהָ אִבַּד וְשִׁבַּר בְּרִיחֶיהָ מַלְכָּהּ וְשָׂרֶיהָ בַגּוֹיִם אֵין תּוֹרָה גַּם–נְבִיאֶיהָ לֹא–מָצְאוּ חָזָון מֵיהוָה׃ (ס)

רש"י טבעו בארץ שעריה. מדרש אגדה לפי שחלקו כבוד לארון שנאמר (תהלים כד) שאו שערים ראשיכם לפיכך לא שלטה בהם בריה וטבעו בארץ ורבותינו אמרו מעשי ידי דוד היו לפיכך לא שלטו בהם אויבים : אין תורה. אין בהם מורה הוראה : (רש"י)

{י} יֵשְׁבוּ לָאָרֶץ יִדְּמוּ זִקְנֵי בַת–צִיּוֹן הֶעֱלוּ עָפָר עַל–רֹאשָׁם חָגְרוּ שַׂקִּים הוֹרִידוּ לָאָרֶץ רֹאשָׁן בְּתוּלֹת יְרוּשָׁלִָם׃ (ס)

רש"י ישבו לארץ וגו'. כמשמעו ומדרש אגדה נבוכדנצר הושיבם לארץ כשמרד בו לדקיהו ועבר על שבועתו בא ויסב לו בדפנה של אנטוכיא ושלח בשביל סנהדרין ובאו לקראתו וראה אותם אנשים של צורה והשיב אותם בקתדראות של זהב ואמר להם סדרו לי תורתכם פרשה ופרשה ותרגמוה לי כיון שהגיעו לפרשת נדרים אמר להם אם הוא רואה לחזור יכול הוא לחזור אמרו לו ילך אצל חכם ויתיר לו אמר להם אם כן אתם התרתם לצדקיהו את שבועתו צוה ושמטוס והושיבם לארץ וקשרו שערות ראשם בזנבות הסוסים וגרלוס : (רש"י)

{יא} כָּלוּ בַדְּמָעוֹת עֵינַי זָמַרְמְרוּ מֵעַי נִשְׁפַּךְ לָאָרֶץ כְּבֹדִי עַל–שֶׁבֶר בַּת–עַמִּי בְּעָטֵף עוֹלֵל וְיוֹנֵק בִּרְחֹבוֹת קִרְיָה׃ (ס)

רש"י חמרמרו. רגרז"לירט בלעז דרך בני מעים כשמשליכם אדם לאור הם כוולים ומתחמרמרים : בעטף. פשמ"יר : (רש"י)

{יב} לְאִמּוֹתָם יֹאמְרוּ אַיֵּה דָגָן וָיָיִן בְּהִתְעַטְּפָם כֶּחָלָל בִּרְחֹבוֹת

עִיר בְּהִשְׁתַּבֵּךְ נַפְשֵׁם אֶל–זִיקִ אִמּוֹתָם׃ (ס) {יג} מָה–אֲעִידֵךְ מָה
אְדַמֶּה–לָּךְ הַבַּת יְרוּשָׁלִַם מָה אַשְׁוֶה–לָּךְ וַאֲנַחֲמֵךְ בְּתוּלַת
בַּת–צִיּוֹן כִּי–גָדוֹל כַּיָּם שִׁבְרֵךְ מִי יִרְפָּא–לָךְ׃ (ס)

רש"י מה אעידך ומה אדמה לך. לומר לך מה תתמה על שברך הלא אף לאומה פלונית אירע כמותך : מה אשוה לך ואנחמך. כשבאה לרה על אדם אומר לו אף בפלוני עלתה כך תנחומי הם לו : (רש"י)

{יד} נְבִיאַיִךְ חָזוּ לָךְ שָׁוְא וְתָפֵל וְלֹא–גִלּוּ עַל–עֲוֹנֵךְ לְהָשִׁיב
(שביתך) שְׁבוּתֵךְ וַיֶּחֱזוּ לָךְ מַשְׂאֹות שָׁוְא וּמַדּוּחִים׃ (ס)

רש"י שוא ותפל. דברים שאין בהם טעם ובלשון לע"ז אפלשטרי"מנט : ולא גלו על עונך. להוכיח דרכך על פניך : להשיב שבותך. ליסר משובותיך לשון שובבה, שובבים (ישעיה נו) וילך שובב : ומדוחים. הליחוך מעלי : (רש"י)

{טו} סָפְקוּ עָלַיִךְ כַּפַּיִם כָּל–עֹבְרֵי דָרֶךְ שָׁרְקוּ וַיָּנִעוּ רֹאשָׁם עַל–
בַּת יְרוּשָׁלִַם הַזֹּאת הָעִיר שֶׁיֹּאמְרוּ כְּלִילַת יֹפִי מָשׂוֹשׂ לְכָל–
הָאָרֶץ׃ (ס)

רש"י שרקו. נופח בפיו שיבלי"ר בלעז ודרך אדם לעשות כן הרואה דבר חשוב שחרב וכלה : כלילת יופי. כל היופי היה שלה : (רש"י)

{טז} פָּצוּ עָלַיִךְ פִּיהֶם כָּל–אֹיְבַיִךְ שָׁרְקוּ וַיִּזְרְקוּ–שֵׁן אָמְרוּ
בִּלַּעְנוּ אָךְ זֶה הַיּוֹם שֶׁקִּוִּינָהוּ מָצָאנוּ רָאִינוּ׃ (ס)

רש"י פצו עליך פיהם. מפני מה הקדים פ"ה לעי"ן מפני שהיו אומרים בפיהם מה שלא ראו בעיניהם : (רש"י)

{יז} עָשָׂה יְהוָה אֲשֶׁר זָמָם בִּצַּע אִמְרָתוֹ אֲשֶׁר צִוָּה מִימֵי–קֶדֶם הָרַס וְלֹא זָמָל וַיְשַׂמֵּחוּ עָלַיִךְ אוֹיֵב הֵרִים קֶרֶן צָרָיִךְ׃ (ס)

רש"י בצע אמרתו. כלה גזרתו כמו (איוב ו) יתר ידו ויבצעני : אשר צוה מימי קדם. שכתוב בתורה (ויקרא כו) ויספתי ליסרה אתכם שבע : (רש"י)

{יח} צְעַק לִבָּם אֶל–אֲדֹנָי חוֹמַת בַּת–צִיּוֹן הוֹרִידִי כַנַּחַל דִּמְעָה יוֹמָם וָלַיְלָה אַל–תִּתְּנִי פּוּגַת לָךְ אַל–תִּדֹּם בַּת–עֵינֵךְ׃ (ס)

רש"י פוגת. העברה טריש"אלמי"נט כמו (בראשית מה) ויפג לבו : בת עינך. שחור של עין שקורין פרוני"לש : (רש"י)

{יט} קוּמִי | רְנִּי (בליל) בַּלַּיְלָה לְרֹאשׁ אַשְׁמֻרוֹת שִׁפְכִי כַמַּיִם לִבֵּךְ נֹכַח פְּנֵי אֲדֹנָי שְׂאִי אֵלָיו כַּפַּיִךְ עַל–נֶפֶשׁ עוֹלָלַיִךְ הָעֲטוּפִים בְּרָעָב בְּרֹאשׁ כָּל–חוּצוֹת׃ (ס)

רש"י אשמורות. שתי חלקי הלילה שהלילה נחלקה לשלשה חלקים כמו שאמרו רבותינו במסכת ברכות : העטופים. אשפומי"ן בלע"ז : (רש"י)

{כ} רְאֵה יְהוָה וְהַבִּיטָה לְמִי עוֹלַלְתָּ כֹּה אִם–תֹּאכַלְנָה נָשִׁים פִּרְיָם עֹלְלֵי טִפֻּחִים אִם–יֵהָרֵג בְּמִקְדַּשׁ אֲדֹנָי כֹּהֵן וְנָבִיא׃ (ס)

רש"י עוללי טפוחים. ילדים רכים שעודן גדלים בטפוחי אמותם ורבותינו דרשוהו על דואג בן יוסף שהיתה אמו מודלתו בטפחים בכל יום לתת זהב לבית המקדש לפי מה שהיה גדל ולבסוף אכלתו : אם יהרג במקדש אל' כהן ונביא. רוח הקדש משיבתם וכי נאה לכם שהרגתם את זכריה בן יהוידע כמו שכתוב בדברי הימים שהוכיחם כשבאו להשתחוות ליואש ועשאוהו ע"א (ד"ה ב כד) ורוח לבשה את זכריה בן יהוידע והיה כהן ונביא והרגוהו בעזרה : (רש"י)

{כא} שָׁכְבוּ לָאָרֶץ חוּצוֹת נַעַר וְזָקֵן בְּתוּלֹתַי וּבַחוּרַי נָפְלוּ בֶחָרֶב
הָרַגְתָּ בְּיוֹם אַפֶּךָ טָבַחְתָּ לֹא חָמַלְתָּ׃ (ס) {כב} תִּקְרָא כְיוֹם מוֹעֵד
מְגוּרַי מִסָּבִיב וְלֹא הָיָה בְיוֹם אַף-יְהוָה פָּלִיט וְשָׂרִיד אֲשֶׁר-
טִפַּחְתִּי וְרִבִּיתִי אֹיְבִי כִלָּם׃ (פ)

רש"י תקרא כיום מועד. כמו קראת ולשון הווה הוא : מגורי. שכיני הרעים להאסף עלי להשחית : אשר טפחתי ורביתי אויבי כלם. הילדים אשר טפחתי וגדלתי אותם בא האויב וכלה אותם : (רש"י)

איכה פרק-ג

{א} אֲנִי הַגֶּבֶר רָאָה עֳנִי בְּשֵׁבֶט עֶבְרָתוֹ׃

רש"י אני הגבר ראה עני. היה מתאונן ירמיה לומר אני הגבר ראה עני אשר ראה עוני מכל הנביאים שנתנבאו על חורבן הבית שבימיהם לא נחרב הבית כי אם בימי : בשבט עברתו. של רודה ומכה הוא הקב"ה : (רש"י)

{ב} אוֹתִי נָהַג וַיֹּלַךְ חֹשֶׁךְ וְלֹא-אוֹר׃ {ג} אַךְ בִּי יָשַׁב יַהֲפֹךְ יָדוֹ
כָּל-הַיּוֹם׃ (ס)

רש"י אך בי ישוב. אני לבדי לוקה תמיד כי כל תשובות מכותיו עלי : (רש"י)

{ד} בִּלָּה בְשָׂרִי וְעוֹרִי שִׁבַּר עַצְמוֹתָי׃

רש"י בלה בשרי. כמו (ישעיה מ) לבול עץ, ד"א בלה בשרי ועורי כמו (ישעיה נא) והארץ כבגד תבלה כלומר שכבו לארץ חולות נער וזקן לא היה להם כר וכסת ובלה בשרם כשהם גולים : (רש"י)

{ה} בָּנָה עָלַי וַיַּקַּף רֹאשׁ וּתְלָאָה:

רש"י ויקף. הקיפני : ראש ותלאה. כמו (דברים כט) ראש ולענה, ומדרש אגדה ראש זה נבוכדנצר לגלות יהויכין, ותלאה נבוזראדן שגמר המכה בימי צדקיהו והלאני : (רש"י)

{ו} בְּמַזְוַשִּׁכִים הוֹשִׁיבַנִי כְּמֵתֵי עוֹלָם: (ס) {ז} גָּדַר בַּעֲדִי וְלֹא אֵצֵא הִכְבִּיד נְחָשְׁתִּי:

רש"י גדר בעדי. עשה חומה לנגדי להיות כלוא : ולא אצא. הושיב סביבותי מחנות וגייסות של אורבים : הכביד נחשתי. עשה לרגלי נחושתים כבדים שלא אוכל לילך פיר"ש בלעז : (רש"י)

{ח} גַּם כִּי אֶזְעַק וַאֲשַׁוֵּעַ שָׂתַם תְּפִלָּתִי:

רש"י שתם תפלתי. סתם חלונות הרקיע בפניה : (רש"י)

{ט} גָּדַר דְּרָכַי בְּגָזִית נְתִיבֹתַי עִוָּה: (ס)

רש"י נתיבותי עוה. אם באתי לצאת איני יוצאה בדרכים הסלולים בדרך ישרה מפני האויבים ואצא דרך עקלתון : (רש"י)

{י} דֹּב אֹרֵב הוּא לִי (אריה) אֲרִי בְּמִסְתָּרִים:

רש"י דוב לורב הוא לי. הקב"ה נהפך לי לדוב לורב : (רש"י)

{יא} דְּרָכַי סוֹרֵר וַיְפַשְּׁזֵנִי שָׂמֵנִי שֹׁמֵם:

רש"י דרכי סורר. לשון סירים קולים סורר קווץ לותם מפזר קולים בדרכי : ויפשחני. לשון פיסוק הרגלים שהעובר על הדרכים שאין מופנים לריך להרחיב לעדיו ויש לוגמא בלשון גמרא האי מאן דפשח ליקלא : (רש"י)

{יב} דָּרַךְ קַשְׁתּוֹ וַיַּצִּיבֵנִי כַּמַּטָּרָא לַזִּיק: (ס)

רש"י ויציבני כמטרא. העמידני לנגד חלוי לירות בי כמטרא לשנוי"לא בלעז : (רש"י)

{יג} הֵבִיא בְּכִלְיוֹתָי בְּנֵי אַשְׁפָּתוֹ:

רש"י בני אשפתו. חלים שנותנין בתוך אשפה שקורין קויב"רא : (רש"י)

{יד} הָיִיתִי שְׂחוֹק לְכָל–עַמִּי נְגִינָתָם כָּל–הַיּוֹם: {טו} הִשְׂבִּיעַנִי בַּמְּרוֹרִים הִרְוַנִי לַעֲנָה: (ס) {טז} וַיַּגְרֵס בַּחָצָץ שִׁנָּי הִכְפִּישַׁנִי בָּאֵפֶר:

רש"י ויגרס. ושבר ולוגמתו (תהלים קיט) גרסה נפשי וכן (ויקרא ב) גרס כרמל : בחלץ. לבנים לקים שבתוך העפר שהיו לשין עיסתן הגולי' בתוך הגומות שחופרים בקרקע והחלץ נכנס לתוכה כשאמר הקב"ה ליחזקאל (יחזקאל יב) עשה לך כלי גולה לשתות בו ללוש בתוכו חרלה קטנה כדי שילמדו הם ויעשו כן כענין שנאמר (שם כ"ד) והיה יחזקאל לכם למופת והם היו משחקים עליו ולא עשו כן לסוף נשתברו שיניהם : הכפישני. כפה אותי באפר ככלי הכפוי על פיו ארנ"טיר בלעז ויש לומה במשנה (יבמות ק"ו) פישון הגמל במדה הכפושה מדד : (רש"י)

{יז} וַתְּזֻנֻז מִשָּׁלוֹם נַפְשִׁי נָשִׁיתִי טוֹבָה: {יח} וָאֹמַר אָבַד נִצְחִי
וְתוֹחַלְתִּי מֵיְהוָה: (ס)

רש"י ואמר אבד נצחי. אמרתי בלבי ברוך ברותי אבד עולמי וסברי : (רש"י)

{יט} זְכָר–עָנְיִי וּמְרוּדַי לַעֲנָה וָרֹאשׁ:

רש"י ומרודי. קומפלויי"נט בלעז : (רש"י)

{כ} זָכוֹר תִּזְכּוֹר (ותשיחז) וְתָשׁוּחַ עָלַי נַפְשִׁי:

רש"י זכור תזכור. נפשי את עניי ומרודי ותשוח עלי כך הוא פשוטו לפי ענין שיטת המקרא, ומ"א זכור תזכור ידעתי שסופך לזכור את העשוי לי אבל תשוח עלי נפשי להמתין עד זמן הזכירה ומכאן ייסד הפייט בזאת ידעתי כי יש לך לזכור אבל תשוח עלי נפשי עד שתזכור : (רש"י)

{כא} זֹאת אָשִׁיב אֶל–לִבִּי עַל–כֵּן אוֹחִיל: (ס)

רש"י זאת אשיב אל לבי. אחר שאמר לי לבי אבדה תוחלתי מה' אשיב זאת לבי ואוחיל עוד ומה היא זאת שאשיב אל לבי : (רש"י)

{כב} חַסְדֵי יְהוָה כִּי לֹא–תָמְנוּ כִּי לֹא–כָלוּ רַחֲמָיו:

רש"י חסדי ה' כי לא תמנו. וכל הענין עד מה יתאונן וגו' : כי לא תמנו. כמו כי לא תמו, ויש מפרשים כי לא תמנו כמו (במדבר טז) האם תמנו לגוע חסדי ה' הם אשר לא תמנו ולא כלינו בעונינו : (רש"י)

{כג} וְזַרְשִׁים לַבְּקָרִים רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ׃

רש"י חדשים לבקרים. מתחדשים הם חסדיך מיום אל יום : רבה אמונתך. גדולה היא הבטחתך ודבר גדול הוא להאמין בך שתקיים ותשמור מה שהבטחת לנו : (רש"י)

{כד} חֶלְקִי יְהוָה אָמְרָה נַפְשִׁי עַל-כֵּן אוֹחִיל לוֹ׃ (ס)

רש"י חלקי ה' אמרה נפשי. ה' מנת חלקי ודין הוא שאוחיל לו : (רש"י)

{כה} טוֹב יְהוָה לְקַוָּו לַנֶּפֶשׁ תִּדְרְשֶׁנּוּ׃ {כו} טוֹב וְיָחִיל וְדוּמָם לִתְשׁוּעַת יְהוָה׃

רש"י טוב ויחיל ודומם. וי"ו של ויחיל יתירה כמו וי"ו של (בראשית ל"ו) ואיה וענה טוב שיחול אדם וידום ויצפה לתשועות ה' : (רש"י)

{כז} טוֹב לַגֶּבֶר כִּי-יִשָּׂא עֹל בִּנְעוּרָיו׃ (ס) {כח} יֵשֵׁב בָּדָד וְיִדֹּם כִּי נָטַל עָלָיו׃

רש"י ישב בדד. מי שאירע לו אבל וצרה ישב גלמוד ויצפה לטובה : וידום. לשון המתנה כמו (שמואל א יד) אם כה יאמרו אלינו דומו ליהונתן : כי נטל עליו. כי בעל הגזרות נשא עליו הגזירה זו : (רש"י)

{כט} יִתֵּן בֶּעָפָר פִּיהוּ אוּלַי יֵשׁ תִּקְוָה׃ {ל} יִתֵּן לְמַכֵּהוּ לֶחִי יִשְׂבַּע בְּחֶרְפָּה׃ (ס) {לא} כִּי לֹא יִזְנַח לְעוֹלָם אֲדֹנָי׃

רש"י כי לא יזנח לעולם אד'. לכן טוב לידום : (רש"י)

{לב} כִּי אִם־הוֹגָה וְרִוַּם כְּרֵב (וזסדו) וְזַסְדֵּיו׃

רש"י כי אם הוגה. אם האדם מביא עליו יגון בשביל עונו ואחר כך וריחם כרוב חסדיו : הוגה ויגה. לשון תוגה הם : (רש"י)

{לג} כִּי לֹא עִנָּה מִלִּבּוֹ וַיַּגֶּה בְּנֵי־אִישׁ׃ (ס)

רש"י כי לא ענה. ויגה בני איש מלבו ומרצונו כי העון גורם : (רש"י)

{לד} לְדַכֵּא תַּחַת רַגְלָיו כֹּל אַסִּירֵי אָרֶץ׃

רש"י לדכא תחת רגליו. מוסב על כי לא ענה מלבו להיות מדכה תחת רגליו וגו׳, ולא להטות משפט גבר וגו׳, ולא לעות אדם בריבו כל אלה ה׳ לא ראה לא נראה לו ולא עלתה לפניו במחשבתו לעשות כן : (רש"י)

{לה} לְהַטּוֹת מִשְׁפַּט־גֶּבֶר נֶגֶד פְּנֵי עֶלְיוֹן׃ {לו} לְעַוֵּת אָדָם בְּרִיבוֹ אֲדֹנָי לֹא רָאָה׃ (ס)

רש"י לא ראה. לא הוכשר בעיניו שיעוותו דית דין של מעלה אדם בריבו כמו מה ראית כי עשית וגו׳ : (רש"י)

{לז} מִי זֶה אָמַר וַתְּהִי אֲדֹנָי לֹא צִוָּה׃

רש"י מי זה אמר ותהי. וגו׳ : (רש"י)

{לח} מִפִּי עֶלְיוֹן לֹא תֵצֵא הָרָעוֹת וְהַטּוֹב׃

רש"י מפי עליון וגו׳. ואם תאתי לומר לא מידו באה אלי הרעה הזאת

מקרה היא שהיה לי, אין זאת, כי אם בין רעות בין טובות מי זה אמר ותהי אם ה׳ לא לוה ומפיו לא תצא הן רעה הן טובה אבל מה יש להתאונן אדם חי גבר על חטאיו כל איש ואיש יתאונן על חטאיו כי הם המביאים עליו הרעה, מפי עליון לא תצא אמר רבי יוחנן מיום שאמר הקב״ה (דברים ל׳) ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב וגו׳ לא יצא רעה וטובה מפיו אלא הרעה באה מאליה לעושה רע והטוב לעושה טוב לפיכך מה יתאונן למה יתרעם האדם אם לא על חטאיו : (רש״י)

{לט} מַה–יִּתְאוֹנֵן אָדָם זֹוֵי גֶּבֶר עַל–(וזטאו) וְזַטָּאָיו: (ס)
{מ} נַחְפְּשָׂה דְרָכֵינוּ וְנַחְקֹרָה וְנָשׁוּבָה עַד–יְהוָה: {מא} נִשָּׂא לְבָבֵנוּ אֶל–כַּפָּיִם אֶל–אֵל בַּשָּׁמָיִם:

רש״י נשא לבבינו אל כפים. כשאנו נושאים את כפינו אל השמים נשא אף לבבינו עמהם לשוב להשיב לבבינו לפני המקום ב״ה. ל״א אל כפים. אל העננים אל שמים כמה דאת אמר (מלכים א יט) והנה עב קטנה ככף איש עולה וכן (איוב לו) על כפים כסה אור, ומדרש רבותינו נשא לבבינו באמת להקב״ה כאדם הרוחץ בנקיון כפיו שמשליך מידיו כל טינוף כי מודה ועוזב ירוחם והמודה ואינו עוזב כטובל ושרץ בידו : (רש״י)

{מב} אָנַחְנוּ פָשַׁעְנוּ וּמָרִינוּ אַתָּה לֹא סָלָחְתָּ: (ס)

רש״י נחנו פשענו ומרינו. זה דרכינו על ידי יצר הרע : אתה לא סלחת. ולך היתה נאה הסליחה כי כן דרכך : (רש״י)

{מג} סַכְתָּה בָאַף וַתִּרְדְּפֵנוּ הָרַגְתָּ לֹא חָמָלְתָּ:

רש״י סכותה באף. חללת את האף להיות מחילה בינך ובינינו ותרדפנו בו : (רש״י)

{מד} סַכּוֹתָה בֶּעָנָן לָךְ מֵעֲבוֹר תְּפִלָּה: {מה} סְוָזִי וּמָאוֹס תְּשִׁיבֵנוּ בְּקֶרֶב הָעַמִּים: (ס)

רש"י סחי ומאוס. הוא ניע בלשון משנה כיחו וניעו שניסח מתוך הריאה ויולא לרך הגרון : תשימנו. לשון הווה הוא : (רש"י)

{מו} פָּצוּ עָלֵינוּ פִּיהֶם כָּל–אֹיְבֵינוּ: {מז} פַּחַד וָפַחַת הָיָה לָנוּ הַשֵּׁאת וְהַשֶּׁבֶר:

רש"י פחד ופחת. כשנסנו מפני הפחד נפלנו אל הפחת שוחה : השאת. לשון שאייה כמו השאת : (רש"י)

{מח} פַּלְגֵי–מַיִם תֵּרַד עֵינִי עַל–שֶׁבֶר בַּת–עַמִּי: (ס) {מט} עֵינִי נִגְּרָה וְלֹא תִדְמֶה מֵאֵין הֲפֻגוֹת:

רש"י מאין הפוגות. מאין חליפין והעברה : (רש"י)

{נ} עַד–יַשְׁקִיף וְיִרְא יְהוָה מִשָּׁמָיִם: {נא} עֵינִי עוֹלְלָה לְנַפְשִׁי מִכֹּל בְּנוֹת עִירִי: (ס)

רש"י עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי. ירמיה ממשפחת כהנים היה ואמר עיני בדמעה עוללה וניוולה פני עלי נפשי מכל בנות עירי : עוללה. לשון נוול כמו (איוב טז) ועוללתי בעפר קרני : מכל בנות עירי. משפחתי יש לה לבכות מכל משפחות העיר שהיתה נבחרת לקדושה ולעבודת הקב"ה מכל ישראל : (רש"י)

{נב} צוֹד צָדוּנִי כַּצִּפּוֹר אֹיְבַי חִנָּם: {נג} צָמְתוּ בַבּוֹר חַיָּי וַיַּדּוּ–אֶבֶן בִּי:

רש"י למתו בבור חיי. בבית הכלא : למתו. לאסרו כמו לומת הגילין (שיר ז) מבעד לממתך לישרייי"טור : וילו לאבן בי. על פי הבאר כך עשו לדניאל וירמיה ראה ברוח הקדש : למתו בבור חיי. ואף על פי שלמתו בבור חיי שאיני יכול לעלות מתוכו לא שתו לבם גם לזאת עד שילו לאבן בי : (רש"י)

{נד} צָפוּ–מַיִם עַל–רֹאשִׁי אָמַרְתִּי נִגְזָרְתִּי: (ס)

רש"י צפו מים וגו'. שבזמן שבא אדם במים עד מתניו עליין יש תקוה אבל אם צפו מים על ראשו אז אמר אבדה תקותי אבל אני איני עושה כן אלא קראתי וגו' : צפו מים. אומות העולם : (רש"י)

{נה} קָרָאתִי שִׁמְךָ יְהוָה מִבּוֹר תַּחְתִּיּוֹת: {נו} קוֹלִי שָׁמַעְתָּ אַל–
תַּעְלֵם אָזְנְךָ לְרַוְחָתִי לְשַׁוְעָתִי: {נז} קָרַבְתָּ בְּיוֹם אֶקְרָאֶךָ אָמַרְתָּ
אַל–תִּירָא: (ס)

רש"י קרבת ביום אקראך. כך היית רגיל בימים הראשונים לקרב אלי ביום קוראי : (רש"י)

{נח} רַבְתָּ אֲדֹנָי רִיבֵי נַפְשִׁי גָּאַלְתָּ חַיָּי:

רש"י רבת אד' ריבי. בימים שעברו : (רש"י)

{נט} רָאִיתָה יְהוָה עַוָּתָתִי שָׁפְטָה מִשְׁפָּטִי:

רש"י ראיתה ה' עותתי. בארה הזאת שעוותו בי אויבי : שפטה משפטי. כאשר עשית כבר : (רש"י)

{ס} רָאִיתָה כָּל–נִקְמָתָם כָּל–מַחֲשְׁבֹתָם לִי: (ס) {סא} שָׁמַעְתָּ

זֵרְפָתָם יְהוָה כָּל־מַזִּמֹתָם עָלָי׃ {סב} שִׂפְתֵי קָמַי וְהֶגְיוֹנָם עָלַי
כָּל־הַיּוֹם׃ {סג} שִׁבְתָּם וְקִימָתָם הַבִּיטָה אֲנִי מַנְגִּינָתָם׃ (ס)
{סד} תָּשִׁיב לָהֶם גְּמוּל יְהוָה כְּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם׃ {סה} תִּתֵּן לָהֶם
מְגִנַּת־לֵב תַּאֲלָתְךָ לָהֶם׃

רש"י מגנת לב. שבר לב כמה דאת אומר (הושע יא) אמגנך ישראל (בראשית יד) אשר מגן צריך בידך. ד"א מגנת לב. אוטם הלב צרה ואנחה אשר היא כמגן כנגד לבם, והמפרשו בלשון תוגה ויגון טועה שאין נו"ן נופלת בו שהנו"ן ביגון איננה שורש אלא כגון נו"ן של המון מגזרת המו גויים וכגון נו"ן של קלון מגזרת נקלה וכנו"ן של ליון מגזרת ליה וכן נו"ן של שברון מגזרת שבר (וכגון נו"ן של שממון שגעון נ"ל של"ל וק"ל) : תאלתך. לשון (ישעיה יט) נואלו שרי צוען : (רש"י)

{סו} תִּרְדֹּף בְּאַף וְתַשְׁמִידֵם מִתַּחַת שְׁמֵי יְהוָה׃ (פ)

איכה פרק-ד

{א} אֵיכָה יוּעַם זָהָב יִשְׁנָא הַכֶּתֶם הַטּוֹב תִּשְׁתַּפַּכְנָה אַבְנֵי־
קֹדֶשׁ בְּרֹאשׁ כָּל־חוּצוֹת׃ (ס)

רש"י איכה יועם זהב. קינה זו נאמרה על ישראשיהו כמו שנאמר בדברי הימים (ב יט) הלא היא כתובה על ספר הקינות ועמה חיבר בתוך הקינה את שאר בני ציון : יועם. יכהה כמו דאת מתרגם (ויקרא יג) כהה עמיא : זהב. מראית פנים המלהיב כזהב : ישנא. ישתנה ממראיתו : הכתם. קבולת כלי נוי הזהב שהם לעדי קרוי כתם : אבני קדש. בנים המאירים כאבנים טובות ומ"א כל רביעית דם שילא מישראשיהו בכל חץ וחץ שנעצו בו היה ירמיהו קוברו במקומה ועליה הוא קורא תשפכנה אבני קדש : (רש"י)

{ב} בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים הַמְסֻלָּאִים בַּפָּז אֵיכָה נֶחְשְׁבוּ לְנִבְלֵי־זֶרֶשׂ
מַעֲשֵׂה יְדֵי יוֹצֵר׃ (ס)

רש"י המסלאים בפז. המהוללים והנערכים כפז הרואה אותם אומר ראו תוארם של אלו כמראית פז וכן (איוב כה) לא תסולה בכתם אופיר (שם) בכתם טהור לא תסולה (תהלים סה) סולו לרוכב בערבות לשון הילול וערך הן : לנבלי חרש. כלי חרש שנותנים בהם יין כגון נבלי יין (ירמיה כח) ונבליהם ינפצו : (רש"י)

{ג} גַּם–(תנין) תַּנִּים֙ זָרְקוּ֔ שַׁד הֵינִיקוּ גּוּרֵיהֶ֑ן בַּת–עַמִּ֖י לְאַכְזָ֥ר
(כי) (ענים) כַּיְּעֵנִ֖ים בַּמִּדְבָּֽר׃ (ס)

רש"י גם תנין. אף על פי שאכזרי הוא חלצו שד כשרואה את בנו בא מרחוק רעב חולץ שדיו מתוך נרתיקו שיש לו כיסוי על דדיו ומוציאו מתוכו כדי שלא ירחהו בנו מכוסה ויחזור לאחוריו והיניקו גוריהן : בת עמי לאכזר רואים את בניהם צועקים ללחם ואין פורש להם שחייהם קודמים להם לחיי בניהם מחמת הרעב : (רש"י)

{ד} דָּבַ֨ק לְשׁ֜וֹן יוֹנֵ֗ק אֶל–חִכּ֤וֹ בַצָּמָא֙ עֹלְלִ֔ים שָׁאֲל֥וּ לֶחֶם֖ פֹּרֵ֣שׂ
אֵ֑ין לָהֶ֔ם׃ (ס) {ה} הָאֹכְלִ֖ים לְמַעֲדַנִּ֑ים נָשַׁ֣מּוּ בַחוּצ֔וֹת הָאֲמֻנִ֖ים
עֲלֵ֣י תוֹלָ֑ע חִבְּק֥וּ אַשְׁפָּתֽוֹת׃ (ס)

רש"י האמונים עלי תולע. על בגדי צבעונין : האמונים. לשון (אסתר ב) ויהי אומן את הדסה : אשפתות. אשפות של זבל שוכבים על האשפות בחוץ : (רש"י)

{ו} וַיִּגְדַּל֙ עֲוֹן֙ בַּת–עַמִּ֔י מִזַּטַּ֖את סְדֹ֑ם הַהֲפוּכָ֣ה כְמוֹ–רָגַ֔ע וְלֹא–
זָרְל֥וּ בָ֖הּ יָדַ֑יִם׃ (ס)

רש"י ויגדל עון וגו'. פורענותם מוכיח עליהם שגדול עונם משל סדום : ההפוכה כמו רגע. שהרי סדום לא נמשכה לרתם כרגע אחד נהפכה : ולא חלו בה ידים. ידי האויב כי ע"י המלאכים נהפכה, ויש מדרשי אגדה ואינו

מיושב על סדר המקראות : (רש"י)

{ז} זַכּוּ נְזִירֶיהָ מִשֶּׁלֶג צָחֲוּ מֵחָלָב אָדְמוּ עֶצֶם מִפְּנִינִים סַפִּיר גִּזְרָתָם: (ס)

רש"י זכו נזיריה. שריה כמו נזר וכתר ואני אומר נזיריה ממש שהיו מגולחי שער ונאים ביותר ומוסב על בת עמי : אדמו עצם מפנינים. אותם שהיו מראיהם אדום מפנינים וגזרתם כמו ספיר חשך תארם מפחמים : (רש"י)

{ח} זָשַׁךְ מִשְּׁחוֹר תָּאָרָם לֹא נִכְּרוּ בַּחוּצוֹת צָפַד עוֹרָם עַל–עַצְמָם יָבֵשׁ הָיָה כָּעֵץ: (ס)

רש"י משחור. הוא פחם : עצם. לשון מראה כמו (שמות כד) וכעצם השמים לטוהר קו"לר בלע"ז : צפד. נקמט ונתחבר ואין לו דמיון : (רש"י)

{ט} טוֹבִים הָיוּ חֲלָלֶיךָ מֵחֲלָלֵי רָעָב שֶׁהֵם יָזוּבוּ מִדֹּקְרִים מִתְּנוּבַת שָׂדָי: (ס)

רש"י שהם יזבו מדוקרים וגו'. חללי הרעב היו נפוחים מריח תנובת השדה שהיו האויבים לולים בשר על העשבים חוץ לחומה והריח נכנס לתוך נפוחי הרעב וכריסן נבקעת ופרשם זב והרי זה מיתת ניוול יותר מהרוגי חרב : מדוקרים. מבוקעים בין נפיחת רעב בין ביקוע חרב קרוי דקירה : מתנובת שדי. משרשים ועשבים שמלקטים ואוכלים רב פרשם ומאוסם : (רש"י)

{י} יְדֵי נָשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת בִּשְּׁלוּ יַלְדֵיהֶן הָיוּ לְבָרוֹת לָמוֹ בְּשֶׁבֶר בַּת–עַמִּי: (ס)

רש"י לברות. למאכל כמו (שמואל ב יב) ולא ברה אתם לחם (שם ג)

להבדות לאת לוד : (רש"י)

{יא} כִּלָּה יְהוָה אֶת-זַעְמְתּוֹ שָׁפַךְ חֲרוֹן אַפּוֹ וַיַּצֶּת-אֵשׁ בְּצִיּוֹן
וַתֹּאכַל יְסוֹדֹתֶיהָ: (ס)

רש"י כלה ה' את חמתו. לשר בערה בו כמה שנים עתה כלה לותה
בהנקמו מהם : (רש"י)

{יב} לֹא הֶאֱמִינוּ מַלְכֵי-אָרֶץ (וכל) כֹּל יֹשְׁבֵי תֵבֵל כִּי יָבֹא צָר
וְאוֹיֵב בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלִָם: (ס) {יג} מִחַטֹּאת נְבִיאֶיהָ עֲוֹנוֹת כֹּהֲנֶיהָ
הַשֹּׁפְכִים בְּקִרְבָּהּ דַּם צַדִּיקִים: (ס)

רש"י מחטאת נביאיה. של שקר היתה לה הרעה הזאת : (רש"י)

{יד} נָעוּ עִוְרִים בַּחוּצוֹת נְגֹאֲלוּ בַדָּם בְּלֹא יוּכְלוּ יִגְּעוּ
בִּלְבֻשֵׁיהֶם: (ס)

רש"י נעו עורים בחולות. כשהיו העורים הולכים בשוק היו נעים ורגליהם
נשמטים בדם ההרוגים שהיו הרשעים הורגים בתוכה : נגאלו בדם.
נתלכלכו בדם עד לשר לא יוכלו הקרובים לליהם ליגע בלבושיהם והיו
קורלים לליהם : (רש"י)

{טו} סוּרוּ טָמֵא קָרְאוּ לָמוֹ סוּרוּ סוּרוּ אַל-תִּגָּעוּ כִּי נָצוּ גַּם-נָעוּ
אָמְרוּ בַגּוֹיִם לֹא יוֹסִיפוּ לָגוּר: (ס)

רש"י סורו. מעלינו לתם הטמאים המלוכלכים בדם : כי נצו. לשון סרחון
ולכלוך כמו (ויקרא ז) כמו מורלתו בנולתה למתרגמינן בלוכליה כך חברו
מנחם : גם נעו. נשמטו בדם : (רש"י)

{טז} פְּנֵי יְהוָה חִלְּקָם לֹא יוֹסִיף לְהַבִּיטָם פְּנֵי כֹהֲנִים לֹא נָשָׂאוּ
(זְקֵנִים) וְזֵקֵנִים לֹא חָנֵנוּ: (ס)

רש"י פני ה' חלקם. פנים של זעם מאת הקב"ה חלקם והפרילם בגוים
למען אשר פני הכהנים לא נשאו בהיותם בשלוותם : (רש"י)

{יז} (עוֹדִינָה) עוֹדֵינוּ תִּכְלֶינָה עֵינֵינוּ אֶל–עֶזְרָתֵנוּ הֶבֶל בְּצִפִּיָּתֵנוּ
צִפִּינוּ אֶל–גּוֹי לֹא יוֹשִׁיעַ: (ס)

רש"י עודינו תכלינה עינינו אל עזרתנו הבל. כשבאה עלינו הרעה עדיין
היו עינינו לופות אל חיל פרעה שנאמר בהם (ישעיה ל) ומצרים הבל וריק
יעזורו שהיו מבטיחים אותנו עזרה ולא באו כמו שנאמר בהם (ירמיה לו)
הנה חיל פרעה היוצא לכם לעזרה שב לארצו מצרימה, מצינו במדרש קינות
שהיו באים בספינות רמז הקב"ה ליס והליף לפניהם נודות נפוחים כמין
מעי אדם ונערים במים אמרו זה לזה הנודות הללו הם אבותינו אנשי
מצרים שטבעו בים מחמת היהודים הללו ואנחנו יוצאים לעזרתם עמדו
וחזרו לאחוריהם : לפינו. חכינו : (רש"י)

{יח} צָדוּ צְעָדֵינוּ מִלֶּכֶת בִּרְחֹבֹתֵינוּ קָרַב קִצֵּינוּ מָלְאוּ יָמֵינוּ כִּי–
בָא קִצֵּינוּ: (ס)

רש"י לדו לעדינו. לויבינו ארבו את לעדינו מלכת ברחובותינו כמו (שמות
כא) ואשר לא ארב (שמואל א כד) ואתה לודה את נפשי : (רש"י)

{יט} קַלִּים הָיוּ רֹדְפֵינוּ מִנִּשְׁרֵי שָׁמָיִם עַל–הֶהָרִים דִּלְּקָנוּ
בַּמִּדְבָּר אָרְבוּ לָנוּ: (ס) {כ} רוּחַ אַפֵּינוּ מְשִׁיחַ יְהוָה נִלְכַּד
בִּשְׁחִיתוֹתָם אֲשֶׁר אָמַרְנוּ בְּצִלּוֹ נִחְיֶה בַגּוֹיִם: (ס)

רש"י משיח ה'. הוא יחשיבו כמו שנאמר (ד"ה ב ל"ו) ויקונן ירמיהו על

ירמיהו : בשחיתותם. בגומות שחפרו : (רש"י)

{כא} שִׂישִׂי וְשִׂמְחִי בַּת–אֱדוֹם (יושבתי) יוֹשֶׁבֶת בְּאֶרֶץ עוּץ גַּם–
עָלַיִךְ תַּעֲבָר–כּוֹס תִּשְׁכְּרִי וְתִתְעָרִי: (ס)

רש"י שיש ושמחי בת אדום. נתנבא ירמיהו על חורבן בית שני שיחרבוהו רומיים : שיש ושמחי. לפי שעה אבל סופך שגם עליך תעבור כוס הפורענות ותשכרי ממנו : ותתערי. ותקיאי כמו (בראשית כד) ותער כדה : (רש"י)

{כב} תַּם–עֲוֹנֵךְ בַּת–צִיּוֹן לֹא יוֹסִיף לְהַגְלוֹתֵךְ פָּקַד עֲוֹנֵךְ בַּת–
אֱדוֹם גָּלָה עַל–חַטֹּאתָיִךְ: (פ)

רש"י תם עונך בת ציון. לקית על כל חטאותיך : לא יוסיף להגלותך. מגלות אדום ולהלן עוד : (רש"י)

איכה פרק-ה

{א} זְכֹר יְהוָה מֶה–הָיָה לָנוּ (הביט) הַבִּיטָה וּרְאֵה אֶת–חֶרְפָּתֵנוּ:
{ב} נַחֲלָתֵנוּ נֶהְפְּכָה לְזָרִים בָּתֵּינוּ לְנָכְרִים: {ג} יְתוֹמִים הָיִינוּ (אין)
וְאֵין אָב אִמּוֹתֵינוּ כְּאַלְמָנוֹת: {ד} מֵימֵינוּ בְּכֶסֶף שָׁתִינוּ עֵצֵינוּ
בִּמְחִיר יָבֹאוּ:

רש"י מימינו בכסף שתינו. שהיו ירחים לשאוב מים מן הנהר מפני האויבים והיינו קונים מהם בכסף : (רש"י)

{ה} עָל צַוָּארֵנוּ נִרְדָּפְנוּ יָגַעְנוּ (לֹא) וְלֹא הֻנַּח–לָנוּ:

רש"י על צוארנו נרדפנו. בעול עבודה קשה : יגענו. לאסוף ממון ונכסים : ולא הונח לנו. יגיענו בידינו כי האויבי' גודים וחוטפים הכל במסים וגולגליות ולרנוניות : (רש"י)

{ו} מִצְרַיִם נָתָנוּ יָד אַשּׁוּר לִשְׂבֹּעַ לָחֶם:

רש"י מצרים נתנו יד. דרך לחם הנופל ורולה לעמוד מושיט יד למי שאוכלו לעזור לו ולף כאן למצרים הושטנו יד שיעזרונו : ולאשור. שיאבעונו בלחמם : נתנו. כמו נתננו לגשות הנו"ן משמשת במקום נו"ן שנייה וכן (ד"ה א כט) כי ממך הכל ומידך נתנו לך וכן (בראשית לד) ונתנו את בנותינו לכם : (רש"י)

{ז} אֲבֹתֵינוּ חָטְאוּ (אינם) וְאֵינָם (אנחנו) וַאֲנַחְנוּ עֲוֹנֹתֵיהֶם סָבָלְנוּ:
{ח} עֲבָדִים מָשְׁלוּ בָּנוּ פֹּרֵק אֵין מִיָּדָם: {ט} בְּנַפְשֵׁנוּ נָבִיא לַחְמֵנוּ מִפְּנֵי חֶרֶב הַמִּדְבָּר:

רש"י בנפשנו נביא לחמנו. בסכנת נפשנו [היינו מסוכנים כשהיינו מביאי' מזונותינו מן השדה מפני חרב המדבר : (רש"י)

{י} עוֹרֵנוּ כְּתַנּוּר נִכְמָרוּ מִפְּנֵי זַלְעֲפוֹת רָעָב:

רש"י נכמרו. נתחממו וכן (שם מג) כי נכמרו רחמיו ובלשון גמרא יש הרבה על הכומר של ענבים מכמר ביארא : זלעפת רעב. כמו (תהלים יא) ורוח זלעפות לשון שריפה : (רש"י)

{יא} נָשִׁים בְּצִיּוֹן עִנּוּ בְּתֻלֹת בְּעָרֵי יְהוּדָה: {יב} שָׂרִים בְּיָדָם נִתְלוּ
פְּנֵי זְקֵנִים לֹא נֶהְדָּרוּ: {יג} בַּחוּרִים טְחוֹן נָשָׂאוּ וּנְעָרִים בָּעֵץ

כְּשָׁלוּ׃

רש"י טחון נשלו. כשהיו האוידים מוליכין אותם בקולרין היו נותנים על כתפיהם ריחיים ומשאות כדי לייגעם, וכן בעץ כשלו, כשל כחם, ולשון כשלון נופל בתשות כח כמו שנאמר בעזרא (נחמיה ד) ויאמר יהודה כשל כח הסבל וכן (לעיל א) הכשיל כחי׃ (רש"י)

{יד} זְקֵנִים מִשַּׁעַר שָׁבָתוּ בַּחוּרִים מִנְּגִינָתָם׃ {טו} שָׂבַת מְשׂוֹשׂ לִבֵּנוּ נֶהְפַּךְ לְאֵבֶל מְחוֹלֵנוּ׃ {טז} נָפְלָה עֲטֶרֶת רֹאשֵׁנוּ אוֹי־נָא לָנוּ כִּי חָטָאנוּ׃ {יז} עַל־זֶה הָיָה דָוֶה לִבֵּנוּ עַל־אֵלֶּה חָשְׁכוּ עֵינֵינוּ׃

רש"י על זה היה דוה לבנו וגו'. על המפורש במקרא של אחריו, על שמם הר ציון ושועלים הלכו בו׃ (רש"י)

{יח} עַל הַר־צִיּוֹן שֶׁשָּׁמֵם שׁוּעָלִים הָלְכוּ־בוֹ׃ (פ) {יט} אַתָּה יְהוָה לְעוֹלָם תֵּשֵׁב כִּסְאֲךָ לְדֹר וָדוֹר׃ {כ} לָמָּה לָנֶצַח תִּשְׁכָּחֵנוּ תַּעַזְבֵנוּ לְאֹרֶךְ יָמִים׃

רש"י אתה ה'. ידענו כי לעולם תשב והואיל וכן הוא׃ (רש"י)

{כא} הֲשִׁיבֵנוּ יְהוָה | אֵלֶיךָ (ונשוב) וְנָשׁוּבָה חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם׃

רש"י למה לנצח תשכחנו. הלא נשבעת לנו בך כשם שאתה קיים כך שבועתך קיימת׃ (רש"י)

{כב} כִּי אִם־מָאֹס מְאַסְתָּנוּ קָצַפְתָּ עָלֵינוּ עַד־מְאֹד׃ (פפפ)

רש"י כי אם מאוס מאסתנו. בשביל שחטאנו לא היה לך להרבות קצף עד מאד כאשר קצפת׃ (רש"י)